

Eino Leinon helkavirsi »Kimmon kosto».

Helkavirret »Kimmon kosto» ja »Luojan leipä» ovat Eino Leinon merkittävimmän runokokoelman airuita. Ne ovat ensimmäisen kerran painettuina kokoelmassa »Kangastuksia» (1902), mutta vaikuttavat siinä yhteydessä yksinäisiltä ja irrallisilta. Jos runoilijalla jo tällöin olisi ollut »Helkavirsi»-sikermä mielessä, niin hän varmaan olisi jättänyt mainitut runot sitä odottamaan. Mutta tämä suunnitelma näyttää virinnee ja kypsyneen vasta kevään ja kesän 1903 kuluessa. »Kimmon kosto» ja »Luojan leipä» on myöhemmin liitetty »Helkavirsien» I sikermään, johon ne sekä aiheensa että käsittelytapansa puolesta oivallisesti sopivat, mutta ei vielä ensimmäiseen painokseen, koska ne oli juuri vuotta varhemmin painettu.

»Kimmon kosto» on aito balladi sanan pohjoismaisessa merkityksessä. *Balladi*-nimeä alettiin käyttää 1100-luvulla Italiassa tarkoittamaan lyyrillistä rakkausrunoa, joka soveltui tanssin säestykseksi. Siihen viittaa nimi, joka johtuu sanasta *ballare* = tanssia. Pohjoisemmaksi, Englantiin, Saksaan, Skandinaviaan ja Suomeen siirryttyään se on perusteellisesti muuttunut ja saanut synkemmän sävyn. Balladilla tarkoitetaan nykyisin kertovaista runoa, joka draamallisen keskitetyssä ja vuorosanoihin elävöitettyssä muodossa esittää traagillisen elämänkohtalon. Parhaille balladeille on erikoista se, että koko tapahtuma verhoutuu kohtalonomaiseen salaperäisyyteen, jossa useasti tärkeätkin vaiheet jäävät suggestiivisten viittausten varaan ja ratkaisevatkin säkeet voivat olla oraakkeli-maisia, kaksin tai useammin tavoin tulkittavia. Näin on laita myös »Kimmon koston».

Runo on 84-säkeinen »pienoisdraama», joka jakautuu neljään »näytökseen» seuraavasti:

I	Kimmon onnettomuus	27 s.
II	» kohtaus vieraan kanssa ja 1. kiusaus	24 s.
III	» 2. kiusaus ja lankeemus	18 s.
IV	» tuho	15 s.
		84 s.

Säeluvut osoittavat, että »näytökset» lyhenevät kerta kerralta, samalla kun toiminta kiihtyy: sana ja teko ovat toistensa vastakohtia.

Leino on kiinnittänyt erikoista huomiota helkavirsien erisnimien valintaan. Hän haluaa niinkuin kuoronjohtaja antaa oikean äänen, virittää lukija-kuulijan oikeaan tunnelmaan. Kun kuulemme nimen »Räikkö Räähkä», tiedämme heti, ettei ole kysymys jalosta sankarista, ja nimikko-henkilö paljastuukin maanpetturiksi. Kun helkavirressä »Luojan leipä» mainitaan »Kultaruusu, Ruojan tytär», niin aavistamme heti, että äiti ja tytär ovat eri hengen lapsia. Myöhemmin selviää, että ilkeä Ruoja emäntä lähettää paimenena olevalle Kiesukselle homeiset leivät ja pilaantuneet kalat ja että Kultaruusu koettaa myötäkärsimyksellä hänen osaansa lieventää. Mikä lieneekin »Kimmon» tieteellinen etymologia, välitön kielitaju sijoittaa sen samaan sanaperheeseen kuin verbit »kimmota, kimmahda, kimmastua». Nimi viittaa siihen, että on kysymyksessä impulsiivinen, äkkiotteinen, nopeasti reagoiva mies. Balladille ominainen kaksitulkintaisuus alkaa jo runon nimestä. Lähinnä ymmärrämme sen niin, että Kimmo kostaa jollekulle, mutta tulemme näkemään, että kosto kohdistuu takaisin Kimmoon: »Kimmon» on siis sekä subjektiivinen että objektiivinen genetiivi.

Runon I »näytös» on pisin ja eepillisesti kuvailevin.

Kimmo vuotta viertävätä
 hiihtää yössä yksinänsä,
 taivaan tähtöset palavat,
 palavampi Kimmon tuska,
 kun hän korpia samoopi,
 yössä yksin laulelepi:

»Tytär oli minulla nuori
 niinkuin pieni petran hieho,
 jäi yksin kotahan kerran,
 tuli miesi muukalainen,
 tytön taljalla lepäsi;
 kun hänet tapaan ma kerran,
 silloin korpi kauhistuvi.»

Kimmo vuotta viertävätä
 hiihtää yössä yksinänsä.
 Tuiman tunturin laella
 Hiiden immet hyppelevät,
 kilvaten lumikiteinä,
 hapsat tuulessa hajalla;
 susi juosta jolkuttavi,
 revontulet räiskähtävi,
 huokaavat lumiset aavat,
 taasen kaikk' on hiljaa, hiljaa.
 »On tulossa tuisku-ilma»,
 tuumaa Kimmo, kiiruhummin
 sauva iskee, suksi potkee,
 vuoren varsi katkeavi.

Jo ensimmäisellä säeparilla, jota toisto vielä tehostaa, ilmaistaan suggestiivisesti Kimmon elämän epävarmuus ja raskaus (vrt. esim. sorainen tai luminen tie *viertää* askelta, *viertää* kaskea jne.) Ensimmäisessä vuoro-sanassaan Kimmo paljastaa onnettomuutensa syyn: vieras on turmellut hänen tyttärensä. Voimakkainkaan adjektiivi tai adverbi ei olisi välittömästi pystynyt ilmaisemaan Kimmon kostontarvetta yhtä tehoavasti kuin Kimmo viittaamalla suunnittelemansa koston vaikutuksiin:

kun hänet tapaan ma kerran,
silloin korpi kauhistuvi.

Vertauskohdaksi otettakoon samantapainen menettely, mutta aivan toisesta tyyli­lajista. Kun Jukolan Juhani hyvästelee jukolaisten ja touko­laisten sovintojuhlasta lähtevää kanttoria, niin se tapahtuu näin: »syvään kumarsi Juhani, raappaisten jalallansa, ja ometan seinässä priiskahtelivat santa ja pienet kivet». Kuinka verrattomalla havainnollisuudella ilmaisevatkaan teon vaikutukset kumarruksen voimaperäisen kömpelyyden. Geometriassa on suora viiva lyhyin tie kahden pisteen välillä. Runoudella on oma logiikkansa: kiertoilmaus voi tehon saavuttamiseksi olla »lyhyempi» kuin suora. Sama menetelmä pätee säkeessä »silloin korpi kauhistuvi», vaikka tyyli­laji on synkän pateettinen. Balladin luonteen mukaisesti mainittu säe on lisäksi oraakkelimaisesti kaksiselitteinen. Kimmo tulee näin ennustaneeksi omaa tuhoansa: kostaessaan hän loukkaa korven lakia, ja seuraukset ovat kauhistavat. Muutenkin tähdennetään tässä I »näytök­sessä» ihmisen ja luonnon läheistä, kohtalonomaista yhteyttä: »taivaan tähtöset palavat, palavampi Kimmon tuska» ja »Hiiden immet (so. ihmi­sen pahojen viettymysten henkilöitymät) hyppelevät kilvaten lumikiteinä». Peloit­tavat ennemerkit (susi juosta jolkuttavi, revontulet räiskähtävi) ja salaperäinen hiljaisuus (huokaavat lumiset aavat, taasen kaikk' on hiljaa, hiljaa) viittaavat rajuilman lähestymiseen.

Seuraa toinen »näytös», säkeet 28—51:

Kuulee alta korpikuusen
äänen vaisun vaikeroivan:
»Hoi, kuka hiihtäjä oletkin
auta miestä onnetontal
Petralla ajelin, petra
katkoi ohjat, kaatoi pulkan,
metsän kohtuhun katosi,
pelastuin vähissä hengin.
Nyt en tiedä tietä enkä
paikkaa pakkasen käsistä.»

Tuntee miehen muukalaisen
Kimmo kiljuvin sisuksin,
täss' on miesi, tuossa pulkka,

tänne petran jäljet toivat;
kohoo jo verinen veitsi,
käsi käskee, tunto kieltää.

Laki on Lapissa: auta
aina miestä matkalaista!

»Kohoahan suksilleni»,
virkkaa, »vien sinut kylähän.
Kylässä on lämmin kylpy!»

Hiihtelevät hiljallensa,
Kimmo eessä, mies takana,
taempana Hiiden vuori.

Toinen jakso tuo näyttämölle vieraan miehen. Hän makaa loukkautu­neena tien vieressä, kuulee jonkun lähestyvän ja vetoaa korven lakiin, tuntemattoman apuun: kuka hiihtäjä oletkin. Kimmon ei ole vaikea

todeta, että avunpyytjä on juuri hänen tyttärensä turmeliija, ja hän on suoraa päätä tappamaisillaan rikollisen, kun hänenkin eteensä kohoaa velvoittavana erämaan ehdoton laki:

Laki on Lapissa: auta
aina miestä matkalaista.

Äkkiotteinen Kimmo voittaa itsensä ja lupaa viedä miehen kylään. Hänen vuorosanansa »Kylässä on lämmin kylpy» on taas kaksiselitteinen: ulkonaisesti vieraanvaraisuutta tarjoava, peitetysti kosta uhkaava. Näytöksen loppusäkeissä ihminen ja luonto rinnastetaan ja liitetään toisiinsa omituisen alkukantaisella tavalla. Siinä on ikäänkuin kolme toimivaa voimaa, Kimmo, mies ja Hiiden vuori (pahojen voimien vertauskuva), viimeksimainittu vielä taka-alalla, mutta mahtavana ja tuhoa uhkaavana.

Kolmantena »näytöksenä» on Kimmon toinen kiusaus ja lankeemus, säkeet 52—69:

Tuiman tunturin laella
Hiiden neiet hyppelevät,
laulavat hajalla hapsin
kera vinkuvan vihurin:
»Voi, urosta voimatontal
Kovin kostohon käkesit,
kostettavan kohtasitkin.
Hyvä on hilyn nyt olla
kostajansa kantapäällä.»

Tulevi etehen koski,
kosken poikki porras; virkkaa
Kimmo: »Vaihduhan edelle,
somemp' on samotakseni.»

Vaihtuvi edelle toinen, —
kosken kuohuihin katoopi
käden yhden kääntämällä.
Soi parahdus pakkas-yössä.
Taasen kaikk' on hiljaa, hiljaa.

Hiiden neiet, pahojen kohtalonvoimien henkilöitymät, ilmestyvät nyt toistamiseen, eivät lumikiteinä kilvaten, vaan pilkaten ja koston kiihottaen miestä, jolta rohkeus petti. Heidän intoansa havainnollistaa *kosto*-sanana ja sen johdannaisien toistuminen: kostohon, kostettavan, kostajansa. Samalla tulee toinen kiusaus: kosken yli kuljettava porras erikoisen edullisena koston paikkana. Kimmo kehottaa vieraan siirtymään edelle ja syöksee hänet syvyyteen. Se ilmaistaan balladimaisesti vain viittauksin, ja näytös päättyy tehoavaan antiteesiin ja toistoon:

Soi parahdus pakkasyössä.
Taasen kaikk' on hiljaa, hiljaa.

Viimeisenä »näytöksenä» on Kimmon tuho, säkeet 70—84:

Kimmo katsoo kauhistuen.

Jo tulevat Hiiden immet
tuiman tunturin laelta,
tulevat kuin tuisku-ilma,
vinkuvat kuni vihuri,
joka taholta, joka aholta,
joka vuoren vinkalosta;
käärivät hivuksihinsa

miehen, jok' on murhan tehnyt,
sylitellen, suukotellen,
elon lämpimän imien,
ottavat omaksi Hiiden,
alle hangen hautoavat.

Susi ulvoo, koski kuohuu. —
Aamulla auringon kimallus.

Ensimmäinen säe on tärkeä runon perusajatuksen kannalta. Kimmo ei ole laskelmoiden suorittanut tekoaan, koska katumus seuraa välittömästi. Paikan vaihtaminen oli ehkä vain varokeino rikollista vastaan — se jää aavistuksen varaan kuten usein balladissa —, ja silloin lyhyellä, valvomattomalla hetkellä pahat voimat ovat saaneet ylivallan: niinkuin syvän kuilun katseleminen saattaa houkutella ja huimata. Hetken häiriössä suoritettua äkkiotetta ei katumus tee tekemättömäksi. Hiiden neidet ilmestyvät nyt kolmannen kerran, eivät leikiten kuten I »näytöksessä», eivät pilkaten kuten III:ssa, vaan kostavina ja tuhoavina. Ne eivät olleet mahtaneet mitään nuhteettomasti vaeltaneelle, mutta rikos, olkoonpa vain hetkellisessä häiriössä suoritettu, on antanut täydet valtuudet. Suppeimmassa, IV »näytöksessä» heidän kostonsa nautintoa kuvaavat 12 säettä muodostavat tehokkaan klimaksin, yltymän. Runo päättyy keskitettyyn antiteesiin:

Susi ulvoo, koski kuohuu. —
Aamulla auringon kimallus.

Se on sellaisenaan koristeellinen näky, mutta siihen näyttää myös kätkeytyvän viite, jonka lukija-kuulija voi tulkita oman optimistisen tai pessimistisen katsomuksensa mukaisesti: aurinko paistaa niin hyvälle kuin pahoille, tai: ihmisen tuska, viha ja tuhoutuminen on niin vähäinen seikka, ettei se vähimmässäkään määrässä järkytä maailman menoa.

»Kimmon kosto» on kieltämättä aito balladi. Siinä on syvästi traagilinen ja myötätuntoa herättävä elämänkohtalo esitetty draamallisen keskitetyssä ja kiinteässä asussa: mitään ei tarvitse lisätä, tuskin mitään voisi poistaa tai paikaltaan siirtää. Sen valituissa säkeissä on ladattua voimaa ja suggestiivista moniselitteisyyttä.

Muutama sana vielä Eino Leinon suhtautumisesta kalevalaiseen runotraditioon. Hän oli syntyisin Paltamosta läheltä parhaita runoalueita, ja kesällä 1897 tehty matka rajantakaiseen Karjalaan muodostui hänelle haltioittavaksi elämykseksi. »Kuulin siellä — niin hän kertoo — partahuulten omaa onnellista, jossakin toisessa armaammassa, autuaammassa

elämässä oppimaan äidinkieltä humahtelevan. — — — En tiennyt, itkeäkö vai nauraa, mutta tunsin tulleeni isäini maille, tuhlaajapoika maailmanmatkoiltaan, harmaiden alkuemojen sylissä syntynyt, tuonne jälleen ikävöivä ja palajava.» Leino hallitsee suvereenisti kalevalaisen kielen ja mitan kaikkia keinoja, uskaltaa ja osaa niitä edelleen kehittää. Yhden helkavirren pohjalta on tietysti vaarallista tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Viittaa vain eräisiin seikkeihin.

Kalevalassa on Genetzin laskelmien mukaan alkusoinnuttomia säkeitä n. 16 prosenttia. Kantelettaressa on omien pistokokeideni mukaan näitä vielä vähemmän, n. 10—12 prosenttia, »Kimmon kostossa» n. 18 prosenttia. Tämä ei ole mikään puute, vaan antaa runoilijalle vapaamman liikkuma-alan. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että esim., parhaan nimeltä tunnetun runonlaulajan Arihippa Perttusen kilpalaulannassa on Väinö Salmisen laskujen mukaan alkusoinnuttomia säkeitä lähes 30 prosenttia.

Parallelismin, kerron, käyttöä ei voi yhtä hyvin valaista numeroin, koska rajatapauksia on monenlaisia, mutta siinäkin suhteessa Leino on lähempänä kansanomaista traditiota ja vapaampi kuin Kalevala, missä kerron liian mekaaninen noudattaminen paikoin saattaa aiheuttaa laahaavaa yksitoikkoisuutta. Leino menettelee vapaammin ja taiteellisemmin. Ratkaisevat tapaukset on yleensä ilmaistu ilman kertoa: Tulevi etehen koski, — — — Vaihtuvi edelle toinen, — — — Soi parahdus pakkasyössä. — — — Kimmo katsoo kauhistuen. Sen sijaan kuvailu esim. Hiiden neitten uudistuva esiintyminen taas voi levitteleitä paisuvin kertosakein ja toistoin.

Tärkeä runoteknillinen uudistus, jota tehostetuimmista muodoissa ei Kalevalassa esiinny ollenkaan ja kalevalaisessa runoudessa ennen Leinoa vain ani harvoin, mutta joka hänen käyttämänään palvelee oivallisesti taiteellisia tarkoituspäitä on enjambement, säkeenylitys.¹ Säkeenylitys määritellään usein vain lauseen jatkumiseksi säkeestä toiseen. Tämä määritelmä on liian väljä, sillä näin ollen se käsittäisi myös ne tapaukset, jolloin säkeiden rajalla on jonkin välimerkin aiheuttama tauko. Ilmiö olisi siis ylen yleinen ja vähän tehoava. Tärkeätä olisi lisätä, että säkeenylityksessä säkeiden raja erottaa syntaktisesti lähelle toisiaan kuuluvat sanat. Voisi vielä puhua tehostetusta säkeenylityksestä, jossa lauseiden raja sattuu juuri säkeen viimeisen sanan edelle tai juuri ensimmäisen sanan jälkeen, joka siis joutuu lauseenlopun ja säkeenlopun muodosta-

¹ Tämän perin tarpeellisen uudissanan keksimisestä tulee kunnia ja kiitos yliopettaja Saarimalle, sillä tuskinpa on vierasperäistä sanaa, joka suomalaisessa ympäristössä kuulostaisi barbaarisemmalta kuin enjambement.

mien taukojen väliin ja korostettuun asemaan. Kaikkia näitä säkeenylytyksen lajeja on »Kimmon kostossa». Tehostetusta säkeenylytyksestä saa runon kategorinen imperatiivi »auta aina» erikoisen voimakkaan korostuksen:

Laki on Lapissa: *auta*
aina miestä matkalaista.

Säkeenylytys olisi helposti vaihdettavissa aitoon kalevalaiseen, mutta samalla ponnottomampaan ilmaukseen, esim.:

Laki on Lapissa tiukka:
 auta aina matkalaista.

Muista säkeenylytyksistä mainittakoon esim.:

tuumaa Kimmo, *kiiruhummin*
 sauva iskee, suksi potkee,

mikä tehostaa Kimmon ponnistusta ja kiirettä. Edelleen vuorosana:

Petralla ajelin, *petra*
 katkoi ohjat, kaatoi pulkan,
 — — —
 Nyt en tiedä tietä *enkä*
 paikkaa pakkasen käsistä,

missä säkeenylytys hyvin havainnollistaa uupuneeen matkamiehen katko-
 naista puhetta. Edelleen:

kosken poikki porras; *virkkaa*
 Kimmo: »Vaihduhan edelle»,

ikäänkuin Kimmo etsisi sopivaa tekosyytä paikan vaihtamiseen.

Valaisevia ja vahvistavia vertauskohtia voisi löytää runsaasti Leinon toisista helkavirsistä, mutta yksin »Kimmon kostonkin» perustuksella voi väittää, että säkeenylytys palvelee hänellä erinomaisesti taiteellisia tarkoituksia ja että hän näin on lisännyt kalevalaisen mitan vaihtelevuutta ja ilmaisukykyä.

Aarne Anttila.